

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Sonrasındaki Askeri Müdahaleler ile 15 Temmuz 2016 Darbe Girişiminin Sebep, Sonuç, Planlama ve İcralarının Mukayeseli Analizi

Military Analysis of the Cause, Consequence, Planning and Execution of the Military Intervention of 27 May 1960 Military Strike and the Impact Initiative of December 15, 2016

Teslim: 11 Mart 2017
Onay: 03.Ekim 2017

Savaş BİÇER*

Öz

15 Temmuz 2016 gecesi Türkiye’de meydana gelen darbe teşebbüsü, demokrasiye gönülden bağlı halk tarafından başarılı bir şekilde yenilgiye uğratıldı. Darbe başarıya ulaşmadan bastırılmış olmasına rağmen, gerek ülke içerisinde, gerekse bölgesel ve uluslararası alanda etkileri olmuştur. Bu makalede, askeri darbelerin başarılı olsun ya da olmasın, nedenleri ile Türkiye’de askeri darbelerle yol açan siyasi süreçler ve Türk siyasi hayatında geçmişte yaşanan darbeler ile 15 Temmuz kalkışmasının benzerlik ve farklılıkları analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: Askeri darbe, darbe teşebbüsü, başarısız darbe, darbelerin nedenleri, darbelerin benzerlik ve farklılıkları.

Abstract

The military coup attempt that occurred in Turkey on the night of 15 July 2016 was successfully defeated by the people as a loyalty of the citizens to stand for democracy. In spite of the fact that the coup attempt was put down, it will have domestic, regional and international implications. This article is an analysis of the reasons of the coups either failed or not, the paths Turkish politics may cause the coup and the similarities and differences of the coups experienced in the Turkish political life..

Keywords: Military Coup, coup attempt, failed coup, cause of the coups, similar reasons of the coups

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi. E-mail: savas.bicer@esenyurt.edu.tr

1. TÜRKİYE’DE ASKERİ DARBELERİN SİYASAL GEREKÇELERİ

Atatürk için Cumhuriyet kurulduktan sonra önemli bir konuma sahip olan Türk Silahlı Kuvvetleri, rejimin temel dayanaklarından birisini teşkil etmekteydi.¹

Gerek Cumhuriyetin kuruluşunda gerekse devrim ilkelerinin uygulamaya konuluşunda, ordunun gücüne başvurulmakta, devletin ve toplumun yukarıdan aşağıya doğru inşası, sivil ve askeri bürokrasiye dayandırılmaktaydı. Askerin sistem açısından bu kurucu işlevlerine rağmen, yine Atatürk döneminde askerin siyaset dışında tutulmasına özen gösterilmiş, hatta bunu temin etmek için askerlerin oy verme hakları dahi ellerinden alınmıştır.²

Askeri darbeler hakkında yapılan mevcut çalışmalar çoğunlukla darbelerin altında yatan toplumun ekonomik, sosyal ve siyasi özelliklerinden kaynaklanan ve genellikle az ya da çok esas karakteristiği olarak kabul edilen yapısal nedenlere ya da ayrıca değişimin yavaş olmasına odaklanmaktadır. Bu yapısal nedenler, uzun vadeli gerekçeler bağlamında, darbelerin oluşumunu iki önemli yönden etkiler. Bunlardan birincisi; mevcut yapıdan memnun olmayan ve değişim için gerekli fırsatı kollayan bireylerden oluşan gurupların ön plana çıkmasına yardımcı olurlar. Bu bireylerin bazılarının anayasaya aykırı birtakım oluşum ve girişimler vasıtasıyla amaçlarına ulaşmayı deneyecekleri, göz ardı edilmeyecek bir olasılık olarak her zaman düşünülmelidir. İkincisi ise yapısal nedenler, darbeyi yapacak olanlara verilecek toplumsal desteğin ne ölçüde olacağına bir ölçüsüdür. Toplumsal destek, en azından pasif anlamda bile, hem darbeden sonra kısa sürede kontrolün ele geçirilmesi hem de uzun vadede darbe sonrası kalıcı bir hükümetin iş başına gelmesinde, darbeciler için son derece kritik ve darbenin başarı olasılığını etkileyen bir faktördür.³Türkiye’deki yapısal faktörlerin ekonomik, sosyal ve özellikle de siyasi yönleri ile toplumun darbe eğilimine olan etkisi bu çalışmada incelenecek ve askeri darbelerin mukayeseli bir analizi yapılacaktır.

2. DARBE KÜLTÜRÜNÜN TÜRK SİYASİ HAYATINDAKİ YERİ VE GEÇMİŞİ

Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi hayatında en önemli konulardan birisini ortalama olarak her 10 yılda bir gerçekleşen darbeler dolayısıyla asker-sivil ilişkisi ve ordunun siyasi sistemdeki yeri oluşturmaktadır. Türk ordusunun siyasi sisteme etkisinin ve sistemin temel belirleyicisi rolünün doğru analiz edilmesi, merkezin bir ölçüde askeri yapıya sahip olduğu Osmanlı’nın bir devamı niteliğindeki bürokratik yapı ve zihniyetin incelenmesi ile mümkündür.

1 Davut Dursun, “Türkiye’de Yönetim Geleneği”, İlke Yayıncılık, Hamza Al (der.), İstanbul, (1998), 210

2 M.Baydur, , “Üniformalı Demokrasi”, Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 17, Eylül-Ekim (1997), 309

3 Taeko Hirei, “Causes and Triggers of Coups d’état: An Event History Analysis”, Politics & Policy, February (2013),56

Askeri denetleyip harekete geçirebilmesi sayesinde güçlü olan ve güçlü kalan Osmanlı'da, yönetici seçkinleri meydana getirenlerin oluşturduğu sınıf da bu anlamda "askeri sınıf" olarak isimlendirilmiştir.⁴

Askerin siyasete müdahalesi Osmanlı İmparatorluğu döneminde de görülmekte ve bu müdahaleler ile siyasetin yönetici yapısında değişikliklerin yapıldığı, sultanlar, sadrazamlar ve birçok üst düzey görevlinin makamlarını, bazen de canlarını kaybettiği bilinmektedir.⁵ Maaş ve ödüllerden tatmin olmayan yeniçerilerin, çok sayıda isyan çıkarttıkları, bazen bu maaş artırımını sağlamak için devlet adamlarını öldürmüş veya öldürtmüş oldukları bir gerçektir.⁶ Her ne kadar Osmanlı dönemindeki askerin müdahalesi siyasal sistemi değiştirmeye yönelik değilse de, yaratılan baskı sonucunda büyük ölçekli değişimler yaşandığına tanık olunmaktadır. Bu köklü değişimlerin bir örneği olarak, II. Meşrutiyet döneminde, Sultan II. Abdülhamit askerin baskısı ile Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koymuş, böylece anayasal bir yönetime geçilmiştir. Bunun dışında, özellikle 1909-1918 yıllarında İttihat ve Terakki Partisi döneminde ordunun siyasete karıştığı, Bâb-ı Âli baskını ile ele geçirdiği iç ve dış siyaseti bütünüyle yönettiği görülmektedir.⁷ Bu dönemde asker ve sivil bürokrasi içerisinde yapılan seçkinlerin ütöpik zihniyet yapısı, hipotik yani kendi tasarladıkları bir hipoteze dayalı gelecekler tasvir etmelerine ve söz konusu gelecekleri sırf kendi istedikleri için kolayca yaratabileceklerine inanmalarına yol açmıştır.⁸ Bu aynı zamanda Osmanlı'nın Türkiye Cumhuriyetine bir mirası olmuştur.

Cumhuriyet devleti kurtuluş savaşı verilirken fikren kurulmuş, Ermeni ve Kürt gailelerine ilave olarak, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunan ordusunu Hilafet ordusu sayan Teali-i İslam artığı, İslamcı hareketlerin tehdidi altında yeni bir ulus devlet inşasına girişilmiştir. Bu mücadeleden galip çıkan sivil-asker seçkinlerin batılılaşmayı bir zorunluluk olarak görmeleri sonucu, tepeden inşa çerçevesinde kendini gösteren, batıdaki gibi toplumsal ve ekonomik koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmayan Türk aydınlanması, eğitilmiş, aydın ve entellektüel bireye, ya da burjuvaziye dayanmamış, demokratikleşmenin miktarına, yöntemine ve zamanına; hatta ne zaman siyasilerin eylemlerine müdahale edileceğine, askeri-sivil bürokrasi seçkinleri karar verir duruma gelmiştir.⁹ Bu sistem içerisinde, yumuşak geçişi sağlayacak, donanımlı ve esnek aracı yapıların mevcut olmaması, dolayısıyla halkın tepki göstermesi ve örgütlenmesi de mümkün olamamıştır.

4Abdulvahap Akıncı, "Türkiye'de Askeri Vesayetinin Tesisi ve Demokratikleşmeye Olan Etkisi", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 8, Sayı:1, (2013), 95

5 Davut Dursun, "Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler", Muhafazakâr Düşünce, Yıl 1, Sayı 3, Kış (2005), 176

6 İsmail Cem, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, 13. Baskı, Can Yayınları, İstanbul, (1998), 178-179

7 Metin Heper, Türkiye'de Devlet Geleneği, (çev. Nalan Soyarı), Doğu Batı Yayınları, (2006), 101 8Age, s.89

9 Mehmet A. Kılıçbay, "Atatürkçülük ya da Türk Aydınlanması", Ersin Kalaycıoğlu; Ali Yaşar Sarıbay (der.), Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim içinde, Der Yayınları, İstanbul, (1994), 210.

Askeri vesayetın zaman içerisinde aşamalı olarak daha etkin bir şekilde kurumsallaşması, dolayısıyla askerin siviller üzerindeki denetimi güçlenerek devam etmiş, ancak bu denetim mekanizmalarına rağmen her 10 yılda bir siyasete doğrudan veya dolaylı olarak müdahale edilmiştir.

Türkiye’de askeri müdahalelerin oluşumu ile ilgili genel düşünce, darbelerin dış güçlerin Türk Silahlı Kuvvetleri’ni yönlendirmesiyle olduğu yönündedir. Askeri müdahaleler üzerinde dış güçlerin farklı derecede etkileri olmakla birlikte, darbe ortamının oluşmasında iç dinamiklerin etkileri daha fazladır. İç dinamiklerin askeri müdahaleyi meşrulaştırmadığı durumlarda, dış güçlerin darbelerde yönlendirici olması neredeyse imkânsızdır.¹⁰

Dünyadaki örneklerinden ve dış dinamiklerden soyutlanamayacak şekilde, Türk siyasi yaşamında askeri darbelerin neden sürekli gündemde olduğu konusunda yapılan birçok araştırmaya göre, temelde askerlerin siyasetin içerisinde ideolojik anlamda bir dayatması olduğunu söylemek mümkün değildir. Türk Silahlı Kuvvetleri, 2013 yılında değiştirilmeden önceki TSK İç Hizmet Kanun ve Yönetmeliğinde de «Silahlı kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumaktır»¹¹ olarak ifade edilen rejim bekliliği görevini, anayasada belirtilen devletin kuruluş ilkelerine siyasilerin ters düştüğünü değerlendirdikleri her durumda yerine getirmek için sözlü beyanlar ve basın bildirimleri ile ikazdan, Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında sivil kanada yönelik suçlamalara ve sonuçta devlet yönetimine el koymaya kadar giden bir dizi uygulamayı gerçekleştirmişlerdir.

Bu noktada, Türk Silahlı Kuvvetlerinin rejime müdahalesini, demokrasiyi ke-sintiye uğratmak olarak algılayan ve bu yönde bir askeri vesayet rejiminin varlığının sona erdirilmesini Türk demokrasisi için bir kurtuluş mücadelesine eviren ideolojik yaklaşımların, farklı zamanlarda, böylesi bir müdahalenin gerekli olduğu yönündeki davetkâr söylemlerinin ciddiye alınmasının, mümkün olmadığını da altını çizmek gerekmektedir. Demokratik seçimle iktidara gelen siyasi iradenin askeri darbe ile indirilmesini talep eden demokratik bir yaklaşımın nasıl bir ideolojiyi savunduğu anlaşılır değildir. Gerek milli savunma hizmetinin yerine getirilmesinde ve gerekse genel güvenliğin sağlanmasında görevler üstlenen silahlı kuvvetlerin, bu işlevleriyle siyasal sürecin içerisinde yer alması sonucunda, özellikle, milli savunma ve dış politika gereklerinin saptanmasında, ağırlıklı rol oynadığı bilinen bir gerçektir.¹² Silahlı kuvvetlerin bu özelliği, demokratik yönetim olgusu açısından birçok karmaşık sorunu da beraberinde getirmekte ve askeri ve sivil sorumluluğunun nerede ve nasıl

10Ercan Sözer, “Askeri Darbeler ve Toplumsal Etkileri; 1960, 1971, 1980”, Nisan (2010), 2, <http://library.atilim.edu.tr/bulten/sayilar/2010-04/makale2.html>, (Erişim: 10.11.2016)

11Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanun ve Yönetmeliği, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf>, (Erişim: 06.03.2016)

12Fazıl Hüsnu Erdem, “Liberal-Demokratik Kuram Bağlamında Sivil-Asker İlişkileri”, 1, http://www.ozgurtoplumundegerleri.com/res/Fazil_Husnu_Erdem_Liberal_Demokratik_Kuram_Baglaminda_Sivil_Asker_Iliskileri.pdf, (Erişim: 12.11.2016), (Erişim: 23.03.2016)

başlayıp bittiği konusunda sürekli bir tartışma yaşanmaktadır.¹³ Buna bir de askerlerin aldığı kaliteli eğitimin sonucunda, siyasi iradenin birçok alanı askerlere bırakmasından doğan boşluk eklendiğinde, temelde silahlı kuvvetlerin siyasal iktidara tabi olmasının, yani sivil otoritenin üstünlüğü ilkesinin, nasıl uygulanacağı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴

Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, 12 Eylül 1980 günü darbenin gerekçelerini topluma izah ederken, milli birliği koruma kaygısı içerisindeki Türk Silahlı Kuvvetlerinin devlet otoritesini yeniden tesis etmek amacıyla ülke yönetimine el koymaya karar verdiğini belirtiyordu. Böylece askeri darbeler, çok partili döneme geçilen 1946 yılından beri üçüncü defa müdahale edilerek kesintiye uğrayan demokrasi içerisinde, rejim muhafızlarının yönetimi devralması olarak kanıksanan bir dengeye oturtulmaya çalışılmaktaydı. Türk ordusu 1960 ve 1980 yıllarında iki defa devlet yönetimine fiilen el koymuş olmasına rağmen, 12 Mart 1971, 28 Şubat 1997 ve 27 Nisan 2007 tarihlerinde, yönetime el koymaksızın, Türkiye'nin siyasi yapısını ve siyasi kültürünü, uluslararası ilişkilerini, iç siyasi sorunlarını, medya gücünü, eğitim sistemini ve milletin devletle olan bağlarını yeniden düzenlemeye yönelik müdahalelerde bulunmuştur. Osmanlı döneminde merkezi konumda bulunan ve padişahın sadece ülkenin ekonomik örgütlenmesi üzerinde değil, fethe dayanan siyasal örgütlenmesi üzerinde de belirleyici rol oynayan orduya güvenmesi, Kurtuluş Savaşındaki başarı ile de birleşince, devletin hamisi olarak parlamento dışında bir kontrol mekanizmasının kendiliğinden oluşması kaçınılmaz hale geliyordu.¹⁵

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin icracılarının tamamen asker kişilerden oluşmasının nedeni silahlı kuvvetlerin siyasetten izole edilmiş görev ve sorumluluk anlayışı olmasıdır. Profesyonel bir analiz yapılarak, uzun yılları kapsayacak biçimde inşa edildiği anlaşılan Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) yapılanmasının da, 15 Temmuz 2016 tarihindeki askeri darbe girişiminin öncü gücü olarak Türk Silahlı Kuvvetleri'ni (TSK) kullanmasının nedenlerinden en önde geleninin, TSK'nın bu içe sindirilmiş siyasi iradeyi kontrol eden kültürü, bir başka ifade ile koruma refleksi olduğu değerlendirilebilir. Örgütün özellikle emniyet ve yargı başta olmak üzere sızdığı devlet kurumları dışında özellikle TSK içinde tahmin edilenden çok daha güçlü bir örgütlenmeye ve operasyonel güce sahip olmasının da aslında bu kontrol mekanizmasına halkın ve TSK'nın hiyerarşik yapısının boyun eğeceği yönündeki kurumda yerleşik teamüle olan inancıdır.

Meselenin silahlı kuvvetler açısından belki de en can alıcı kısmı, müdahaleyi

13 R. H. Kohn, *The Forgotten Fundamentals of Civilian Control of the Military in Democratic Government*, Project on U.S. Post Cold War Civil Military Relations Working Paper No11, Cambridge; Harvard University John M. Olin Institute for Strategic Studies, June (1997), 4-14.

14 Erdem, 1

15 Semih Vaner, "Ordu", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Bölüm 8, Bilim Dizisi, 255-256

normal veya rutin bir prosedür olarak görme alışkanlığıdır. Siyaset kurumuna, siyasetçiye ve genel olarak sivilliğe öncelikle güvensizlik duygusu perspektifinden bakan asker zihniyetinin etkin olan diğer çevreler açısından da değişmesi, Anadolu ve taşranın temsil ettiği muhafazakârlığa tepeden bakan anlayışın terk edilmesi, özellikle Türk siyasetçilerin değerlendirdiği¹⁶ bir husus olarak önem taşımaktadır.

Bütün dünyada genel olarak görüldüğü gibi Türkiye’de de gerçekleşen darbeler sadece iç dinamiklerle açıklanamaz. Uluslararası konjonktürün getirdiği koşulların yani dış dinamiklerin de askeri darbelerin gündeme gelmesinde çok önemli bir rolü olduğu, özellikle Türkiye’deki örneklerde açık olarak görülebilmektedir. ¹⁷İç dinamikleri dış dinamiklerden bağımsız düşünmemekle beraber, aşağıda değinilecek genel darbe gerekçeleri arasında bulunan darbe lehindeki uluslararası konjonktüre bütün sorumluluğu yüklemek hata olacağı gibi, bizi birtakım komplo teorilerine¹⁸ yönlendirip, asıl darbe nedenlerinin üzerinin örtülmesine sebep olacak bir algı etkilemesine maruz kalmamıza da yol açabilecektir.

Özellikle, bu makaleye konu olan 27 Mayıs darbesi ve 15 Temmuz darbe girişiminin arkasından ortaya çıkan tablonun işaret ettiği en önemli husus, ana aktörlerin nasıl darbeciler ve onlarla hareket eden bir grup darbe yanlısı TSK mensubunun olduğu gerçeğidir. Bu darbe yanlılarını da kendi içerisinde; ikna edilenler, darbeden ikbal umanlar ve siyasi iktidara ideolojik anlamda karşı olanlar olarak tasnif etmek mümkün olduğu gibi darbeden korkanlar, bekleyip sonuca göre pozisyon almayı düşünen fırsatçılar, emirlere ve amirlere hiçbir yorum yapmaksızın körü körüne itaat edenleri de bir başka sınıflandırmada saymak mümkündür. Dolayısıyla darbe gerekçelerinin dayandırıldığı temel mantığı ve uygulayıcı organizasyonun hedef kitlesini ortaya koymak bir anlamda darbecilerin her iki örnek olayda da kendilerini nasıl bu kadar güçlü hissettiklerini ve yine kendilerince iddialı bir konuma geldiklerini anlamamızı kolaylaştıracaktır.

3. ASKERİ DARBELERİN SEBEPLERİ, İCRA ŞEKİLLERİNDEKİ FARKLILIKLAR VE SONUÇLARI

Siyasi iktidarın silahlı kuvvetlerin eline geçmesi yani silahlı kuvvetler iktidarına dönüşmesinin en dramatik yolu, askeri bir darbe ile sivil hükümetin görevden uzaklaştırılmasıdır. Askerler bunu yönetimi bütünüyle ya da sadece yöneticiyi görevden uzaklaştırıp, değiştirmek suretiyle yapabildiği gibi, bizzat yönetimi devralmak şeklinde de uygulayabilirler.¹⁹

¹⁶ “Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, Kasım (2012), 1340

¹⁷ Asena Boztaş, “Türk Demokrasisine Müdahaleler”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt/Volume: 9 Sayı: 19, (2012), 65-73

¹⁸Tanel Demirel, “12 Eylül’e Doğru Ordu ve Demokrasi”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 56-4,

¹⁹Andrew Heywood, Siyaset, Adres Yayınları, Ankara (2014), 488

Darbe, uluslararası literatürde, “siyasi yönetimin güçlü bir askeri ya da siyasi grup tarafından, süratli ve kararlı bir şekilde ele geçirilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Hükümetin böyle ani bir şekilde düşürülmesi, genellikle göreceli olarak küçük bir grubun en tepedeki güç sembolü olan kişileri değiştirmesi ile gerçekleştirilmekte, devrimlerin aksine, kitlesel bir kalkışmayı kapsamamaktadır. Tipik bir darbeye, bazı siyasetçi ve üst rütbeli askerler tarafından mevcut yöneticiler tutuklanmakta, ulusal basın yayın organları ele geçirilmekte ve böylece darbeyi yapanlar, kendilerini gücü elinde bulunduranlar olarak kamuoyuna tanıtmaktadırlar.²⁰

Askeri darbeler, Afrika’da, Latin Amerika’da ve Asya’nın bazı yerlerinde, gelişmekte olan devletlerle sınırlı kalsa da, bazı dönemlerde ve dünyanın bazı bölgelerinde, yine bazı özel koşulların oluşması ile birlikte yönetme yetkisinin el değiştirmesinin başlıca aracı haline bile gelebilmektedir. Bu özel koşulları;

- a. Ekonomik gerilik,
- b. Ordu ve sivil yönetim arasındaki ihtilaf,
- c. Sivil yönetimlerin meşruiyetini kaybetmesi,
- d. Darbe lehindeki uluslararası konjonktür olarak sayabiliriz.

Aslında, askeri darbelerin yapılmasının esas nedeni, yapılabiliyor olmalarıdır. Bir başka deyişle askerler, yalnızca mevcut kurumların ve yönetici seçkinlerin meşruluğuna itiraz edebileceklerini hissettikleri ve müdahalenin başarılı yada başarısız olacağı hesabını yaptıklarında başarı gördükleri zaman müdahale etmektedir.²¹

Darbeleri, önce başarılı darbeler ve başarısız darbeler ya da darbe girişimleri, başarılı darbeleri de tiplerine göre üçe ayırmak mümkündür; Başkanlık darbeleri, saray darbeleri ve ayaklanma darbeleri. Başkanlık darbelerinde anayasal haklar ve özgürlükler geçici bir süre ile askıya alınırken, yürütme ve yasama tek elde toplanabilir ve bu dönemde ülke kararname ya da kararlarla idare edilir. Yasama için yeniden seçime gidilerek, yeni rejimin ve yönetimi alan güçlerin meşruiyeti sağlanmaya çalışılır. Bu nevi darbeler, genel olarak, demokratik seçimlerle iş başına gelmiş olan başkanın, icra gücünü genişletip arttırarak rejimi bir diktatörlüğe çevirdiğinde görülür. 1990 Peru ve Guatemala darbeleri buna tam olarak uygun olan örneklerdir.²² Saray darbeleri mev-

20 Valery Besong, “Coup d’etats in Africa: The Emergence, Prevalence and Eradication”, Stanford University Publications, Summer (2005), 2-3, online erişim: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:3K8z-__SMCgJ:https://web.stanford.edu/class/e297a/Coup%2520d'esats%2520in%2520Africa%2520-The%2520Emergence,%2520Prevalence%2520and%2520Eradication.doc+&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr&client=safari, (Erişim: 22.10.2016)

21 Heywood, 489

22 Besong, 3

cut rejimin siyasi yapısı içerisinde cereyan eder ve icranın içerisinde bulunan muhaliflerinin komplosu ile gerçekleştirilir. Hedef, başkanı anayasal yoldan değiştirmektir. Kansız ve çabuk gerçekleştirilmekle beraber, suikast düzenlemek de saray darbesi yöntemlerinden birisidir ve genellikle gerçekleşmesi için yoğun bir gizlilik ve icra aşamasında askeri desteğe ihtiyaç vardır. Ayaklanmalar ise yönetici durumunda olmayan silahlı kuvvetler içerisindeki bir grubun kanlı ve şiddetli bir kalkışmasıdır.

Aslında, darbeleri sınıflandıran akademisyenlerden bazıları, farklı bir siyasal sebep sonuç ilişkisine dayandırdıkları darbe amacını gerekçe göstererek, demokratik ve anti-demokratik darbeler şeklinde bir ayrıma da gitmişlerdir. Onlara göre, aslında her şekilde anti-demokratik olan darbeler, belli özellikler taşıması durumunda “demokratik darbe” olarak da adlandırılabilir. Bu özellikler;

- a. Askeri darbe otoriter ya da totaliter bir rejime karşı planlanır,
- b. Toplumun bu tür bir rejime gösterdiği güçlü muhalefete ordu destek verir,
- c. Otoriter ya da totaliter lider toplumun muhalefetine olumlu bir cevap vermez,
- d. Darbe, toplum nezdinde saygı duyulan bir silahlı kuvvetler tarafından gerçekleştirilir,
- e. Darbe silahlı kuvvetler tarafından gerçekleştirilir ve otoriter/totaliter rejimi devirir,
- f. Darbeden sonra silahlı kuvvetler serbest ve adil seçimlere kısa süre içerisinde gidilmesini sağlar,
- g. Askeri darbe, demokratik yollardan seçilen siyasi iradeye yönetimi devreder.²³

Siyasi tarihimizde yaşadığımız bazı örneklerden hareket ederek, belki de sadece bize has özellikler nedeniyle, bir askeri darbenin hedeflenen sonuçlarını gerçekleştirmeye yönelik olması nedeniyle darbe kapsamında değerlendirilen “muhtıra” ları bu noktada vurgulamak uygun olacaktır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasi iktidara muhtıra verme gerekçeleri ile geçmişteki darbe ve darbe teşebbüslerinin kamuoyu açıklamaları, birinci bölümde söz edilen, silahlı kuvvetlerin “rayından çıktığını” düşündüğü si-

23 Ozan. O. Varol, “The democratic coup d’état”, Harvard international law journal, Vol. 53 Num.2, Summer (2012), 295-297

yaseti bir raya oturtma refleki ile örtüşmektedir.²⁴ Muhtıra konusu aslında Türk siyasi hayatının hemen her döneminde farklı tonlarda ve biçimlerde gerçekleşen, askeri bir darbenin neredeyse ön koşulu haline gelmiş bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelkurmay web sayfasında yayımlanan e-muhtıra'dan²⁵, planlayıcıları tarafından daha sonra demokrasiye balans ayarı olarak nitelendirilecek olan “kuvvet gösterisi” tarzındaki askeri birlik hareketlerine, Milli Güvenlik Kurulu toplantılarını yasal bir zemin olarak kullanarak uzun bilgilendirme ve ikaz sunumlarından, basın yayın organlarına verilen beyanatlara, hatta Genelkurmay Başkanlığı Karargahında düzenlenen bir seri bilgilendirme toplantılarına kadar geniş bir yelpazede Türk Silahlı Kuvvetleri bütün vasıtaları denemek suretiyle, fiili bir kalkışma öncesinde, hedef kitle konumundaki siyasetçilerin darbe gerekçesi olarak görülen hususlarda “kendilerine çeki düzen vermesini” sağlamaya çalışmıştır.²⁶

Buraya kadarki incelememiz, askeri darbelerin mümkün olması için geri planda bulunan yapısal reflekslerin, aniden ortaya çıkan ve darbeyi tetikleyen nedenlerden daha fazla risk taşıdığını anlamamızı sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, darbe riskini, darbeyi tetikleyen kısa vadeli krizlere sebep olacak tarzdaki mevcut hükümetin yüzeysel olmayan yapısal tutumundan kaynaklanan uygulamalarının, toplumun siyasi kültürünün ve devlet toplum ilişkilerinin işlevleri olarak kavramsallaştırabiliriz. Tetikleyici nedenleri, darbenin asıl sebebi olarak kabul etmemek ve yapısal nedenlerle karıştırmamak, ancak, tetikleyici nedenler olmaksızın da, yapısal nedenlerin bir darbeyi başlatamayacağını dikkate almak gerekir. Her ne kadar tetikleyiciler darbe riski ile kıyaslanmayacak olsalar da, bu anlamda darbe riskinin yüksek olduğu rejimlerde, darbenin tam olarak zamanlamasına karar veren faktörlerdir. Darbelere sebep olan yapısal tetikleyici nedenlerin her ikisi de, teorik ve istatistiksel olarak, askeri darbelerin gerçekleşmesindeki olaylarla doğrudan bağlantılıdır.²⁷ Bu ilişkiyi, sigara içmek uzun vadede kalp krizi nedeni olacak etkilere yol açarken, spor yapmak ve aşırı stresin aniden kalp krizi geçirilmesine neden olması örneği ile açıklamak mümkündür.

24 Ayla Acar, “12 Mart (1971) Döneminde Muhafız Bir Dergi: ORTAM”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Sayı 42, (2012), 4

25 Abdullah Serenli, Türkiye’de Ordu Siyaset İlişkileri, İstanbul Statejik Düşünce ve Araştırma Merkezi İSDAM Ocak (2014), online erişim; http://www.isdam.org.tr/img/20140305__9755670428.pdf, 11, (Erişim: 10.08.2016)

26 Özgür Gökmen, “28 Şubat bir Batılılaşma Restorasyonu mu?”, ModernTürkiye’de Siyasî Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, Cilt 3, İletişim yayınları, İstanbul (2002), 347-350

27 Aaron Belkin and Evan Schofer, “Toward a Structural Understanding of Coup Risk”, Journal of Conflict Resolution, Vol. 47 No. 5, (October) 2003, 598

Tablo 1. Darbelerin Yapısal Nedenleri ile Rejimin Darbeye Sebep Olan Uygulamalarının Etkileşimi²⁸

	Rejimin darbeye neden olacak uygulamaları yok ya da rejim etkisiz	Rejimin darbeye neden olacak uygulamaları var ve rejim etkili
Yapısal Nedenlerle Darbe Riski Düşük	Yapısal gerekçelerin bulunmadığı burrejimlerde darbe olmaz. (Örnek; Sanayileşmiş Batı ülkeleri)	Yapısal nedenlerin bulunmadığı, ancak, yönetimlerin darbeye neden olacak uygulamaları görülen bir rejim bulunmamaktadır.
Yapısal nedenlerle Darbe Riski yüksek	Yapısal gerekçelerin bulunduğu burrejimlerde darbe sıklıkla görülür, zirarejimin darbeyi önleyecek etkili bir uygulaması da bulunmaz.(Örnek; Suriye 1950-1960 darbeleri)	Bu rejimlerde yapısal gerekçeler bulunmakla birlikte, darbeler nadirengörülür, zira rejim darbeyi önleyecek etkili uygulamaları yürürlüğe koyabilme ve yönetimini sürdürebilme gücündedir.(Örnek; Suriye Hafız Esad rejimi)

Yukarıdaki tablo bize, yapısal nedenler bulunsa dahi, mevcut yönetimlerin alacağı tedbirler sayesinde, darbelerin önlenebileceğini göstermekle birlikte, Suriye örneği tek başına, bastırılmış darbe enerjilerinin, eğer darbe riskini ortadan kaldıracak kalıcı tedbirler alınmaz ve yapısal gerekçelere çözüm getirilmez ise bir ülkede nasıl daha büyük iç çatışmalara sebep olabileceğini de göstermesi bakımından önemlidir.

Buraya kadar darbelerin planlama, uygulama ve sonuçları bakımından nasıl tasnif edilebileceği ile yapısal ve tetikleyici sebeplerin neler olduğu, darbe riski taşıyan rejimlerin nasıl bir yönetim göstermesi gerektiği hususunda genel hatlarıyla bir fikir sahibi olmakla birlikte, aslında askeri darbelerin başarılı olmalarının temel göstergesi olarak mevcut rejim aynı kalsa dahi, mevcut siyasi iradenin değişmiş olmasının yeterli olup olmadığı açıklığa kavuşmamıştır. Askeri darbelerin nihai amacı eğer mevcut rejimi değiştirmek ise yine askerler tarafından gerçekleştirilen ve mevcut siyasi tablodaki yöneticilerin istifası ile sonuçlanan diğer askeri müdahaleleri de bu kapsamda değerlendirmek mümkün müdür? Bu sorunun cevabını, askeri bir darbenin beklenen sonuçlarını parametre olarak almak ve örneğin 28 Şubat “post-modern darbe” sinin sonuçları ile mukayese etmek suretiyle verebiliriz.

²⁸Belkin and Schofer, 598

Askeri bir darbenin hedefleri temel olarak;

- a. Mevcut yönetimi düşürmek,
- b. Yönetimi devralmak veya
- c. Yerine yeni bir yönetim kurmak olarak sayılabilir.

Bu durumda, 28 Şubat süreci sonunda demokratik yollardan işbaşına gelmiş bir hükümet istifa ederek, yerine yeni bir hükümet kurulması nedeniyle, 28 Şubat süreci de bir darbe olarak sayılabilir. Ancak bu durumda, 12 Mart Muhtırasını da aynı kapsam da değerlendirmek gerekecektir.

Askeri darbelerin hazırlık aşamasında; Uygulama ile ilgili hususların silahlı kuvvetlerin tamamının emir komuta birliği içerisinde, ya da silahlı kuvvetler içerisindeki bir grubun önderliğinde hazırlanmış gizli bir plana dayandırılması bir değişken olarak alınabilir. Bu planlama kod isimle gizlenmiş bir hareket planı şeklinde yazılı olabileceği gibi, ayrıntıları sadece belirli kişiler tarafından bilinen, genel hatları ise yine sadece ilgili olanlara bilmesi gereken prensibine uygun şekilde verilen kısmen yazılı olan ya da hiç yazılı olmayan bir liste ya da metin olabilir. Bu kapsamda, hazırlık aşamasının örgütlü ve planlı olması, kalkışmanın darbe olarak değerlendirilmesi için önemli değişkenler olduğu kabul edilmektedir.

Askeri darbelerin icrasında ise askeri birliklerinin kışladan çıkması sonucunda fiilen uygulanan silah zoru ile mevcut yürütme ve yasama organının görevine son vermek, siyasi partileri ve sivil toplum örgütlerini kapatmak suretiyle sıkıyönetim ilan edip anayasal hak ve özgürlükleri askıya alarak, siyasi iktidara sahip olanlar hakkında yasal işlem yapacak şekilde işlem başlatarak ve sorumlu görülen diğer kişi ve kuruluşlar hakkında da döneme özel koşullardaki yargılamaları uygulamaya koyarak gerçekleşmesi diğer değişkenlerdir. Şimdi bu değişkenlerin yerlerine konulması suretiyle, hangi askeri kalkışmaların ya da girişimlerin darbe, hangilerinin müdahale aşamasında kalmış sınırlı hareketler olduğunu değerlendirmemiz mümkün olacaktır. Bir askeri darbe ile yine bir askeri hareketin planlamalarının aynı usul ve yöntemlerle, bu konuda eğitim almış kişiler tarafından yapıldığını farz ve kabul ederek, Türkiye örneklerindeki, askerlerin yönetimi sivillere devretme konusunda gösterdiği pozitif tutum da dikkate alınmak suretiyle, jenerik bir darbe planlamasında aşağıdaki tabloda belirtilen muhtemel safhalandırmanın yapılabileceğini değerlendirebiliriz.

Tablo 2. Askeri Bir Darbenin Planında Bulunması Muhtemel Olan Hususlar

Hazırlık Safhası	Harekat Güvenliğinin sağlanması	Yönetimin Sivillere devredilmesi/ Askeri Yönetimin devamı
<p>Planlama yapılır,</p> <p>Plan ve Ekleri hazırlanır,</p> <p>Bilmesi gereken prensibine ve zaman çizelgesine uygun olarak plan tebliği edilir,</p> <p>Harekate katılacak Brl. konuş/kuruluş değişiklikleri ile personelin atama/görevlendirmeleri yapılır</p>	<p>Askeri Tedbirler;</p> <p>Alarm tedbirleri uygulanmaya başlar,</p> <p>Brl. ler kıışlardan çıkar,</p> <p>Hdf. Kişiler yakalanır,</p> <p>Yasama ve yürütme organlarının görev yapması engellenir,</p> <p>Basın yayın organları susturulur, ele geçirilir,</p> <p>Darbe bildirisi tebliğ edilir,</p> <p>Sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edilir,</p> <p>Ordu içerisindeki muhalifler enterne edilir,</p>	<p>Bu safhada; 2nci safhada kurulan Sıkıyönetim/Olağanüstühal mahkemelerinde yargılamalara devam edilirken:</p> <p>Teşkil edilen geçici bir yasama organı ile yeni anayasa çalışmalarına başlanılır,</p> <p>Genel ve/veya Mahalli Seçimlerin, Anayasa oylamasının ve yeni rejime geçiş takvimi hazırlanır.</p>
	<p>Siyasi Tedbirler;</p> <p>Geçici bir yürütme ve yasama organı tesis edilir,</p> <p>Büroaside atamalar, göreceden almalar uygulanır,</p> <p>Yargılamalara başlanılır,</p> <p>Dış ilişkilerde ittifak ve andlaşmalar ile ilgili kararlar alınır,</p>	

Tabloda taslak bir planlamaya esas olacak genel hususları kabaca belirtirken, geçmişte yaşanan bazı darbelerin uygulamaları dikkate alınmıştır. Bu taslak bir kontrol listesi olarak kabul edilmek suretiyle, 27 Mayıs 1960 dan başlayarak, ülkemizde yaşanan darbe girişimleri, askerlerin gerçekleştirdiği farklı yöntemlerle siyasete müdahaleler ve 15 Temmuz darbe girişiminin temel bazı parametrelerle mukayesesi yapılabilecektir.

Tablo 3. Askeri Müdahalelerin Mukayesesi
(E: Evet, H: Hayır, A: Asker, S: Sivil)

	Darbe Planlı mı?	Birlikler kışladan çıktı mı?	Silahlı kuvvetler içerisinde bir grup mu?	Emir Komuta sistemi var mı/Üst kademe Komutanlar dahil mi?	Elebaşlar sivil/asker mi?	Hedefine ulaştı mı?
27 Mayıs 1960	E	E	E	H	A	E
22 Şubat 1962	E	E	E	H	A	H
21 Mayıs 1963	E	E	E	H	A	H
12 Mart 1971	H	H	H	E	A	E
12 Eylül 1980	E	E	H	E	A	E
28 Şubat 1997	H	H	H	E	A	E
27 Nisan 2007	H	H	H	E	A	H
15 Temmuz 2016	E	E	E	H	A/S	H

Tabloda görüleceği gibi, 27 Mayıs 1960 darbesinde, silahlı kuvvetler içerisindeki çeşitli rütbelerdeki bir grup tarafından önceden yapılmış bir plan dahilinde kışladan çıkan askeri birlikler, sadece bir üst düzey komutanın katıldığı ve sonuçta başarıya ulaşan bir darbe gerçekleştirmiştir. Darbeyi gerçekleştiren gruba muhalif bir diğer grup tarafından, 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 darbe girişimleri gerçekleştirilmiş ancak başarıya ulaşmamıştır. Bunun yanında, 12 Mart 1971, 28 Şubat 1997 ve 27 Nisan 2007 tarihlerindeki, ordunun siyasi iradeye yönelik, muhtıra, ikaz ve kuvvet gösterisi niteliğindeki müdahalelerinde, askeri birlikler, kışlalarından çıkmaksızın, sadece silahlı kuvvetler üst yönetiminin ve emir komuta sisteminin içerisinde kalan bir girişim söz konusudur. Askeri darbe olarak, emir komuta sisteminin ve planlanan bütün faaliyetlerin eksiksiz olarak bir disiplin içerisinde uygulamaya geçirildiği 12 Eylül 1980 tarihindeki askeri müdahale, şablon olarak alınabilecek bir planlamadır.

Temel olarak askeri darbe ve/veya darbe girişiminin silahlı kuvvetlerin emir komuta sistemi içerisinde uygulanıp uygulanmadığı dikkate alındığında, 27 Mayıs 1960 darbesi ve 15 Temmuz darbe girişiminin planlayıcı ve icracıların silahlı kuvvetler içerisinde bir grup olduğu değerlendirilerek, darbe gerçekçeleri yapısal ve/tetikleyici nedenler olarak farklı olmakla birlikte, benzerlikler bulunduğu görülmektedir.

Darbe planının hazırlık safhasının geçilerek askeri tedbirlerin uygulamaya koyulması safhasında kaldığı 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 girişimleri ile, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin sebeplerinden bağımsız olarak, icra tarzı ve siyasi iradenin ve silahlı kuvvetlerin darbeye katılmayan unsurlarının karşı koyması ile sonuçlanan askeri tedbirlerin uygulanması aşamasının hemen hemen aynı özellikleri taşıdığı da dikkat çekmektedir. Özellikle, her üç

girişiminde, aslında farklı yapısal nedenlere dayandığı, 27 Mayıs 1960 darbesinin yapısal nedenler ve tetikleyici nedenler mukayesesinde 12 Eylül 1980 darbesi ile benzer hususlar ihtiva ettiği görülmektedir.

SONUÇ

Önceki bölümlerde yapısal nedenler olarak sayılan bütün hususları kategorize edersek, karşımıza, temel ve destekleyici olmak üzere iki yapısal neden grubu çıkmaktadır.

- a. Silahlı kuvvetlerin, rejiminin ve devletin kuruluş ilkelerinin esas koruyucusu, kollayıcısı olarak görev alması,
- b. Halkın silahlı kuvvetlere olan güveni ve desteğinin her dönemde en üst seviyede olması
- c. Ülkenin siyasi geçmişinde askeri müdahalelerin yaşanmış olması,
- d. Silahlı Kuvvetlerin iç ve dış siyasetin belirlenmesinde, siyasi iradenin her dönemde dikkate aldığı bir güç olarak kabul edilmesi temel yapısal nedenler olarak sayılabilecektir.

Destekleyici yapısal nedenler olarak ise;

- a. Ekonomik gerilik,
- b. Sivil yönetimlerin meşruiyetini kaybetme eğilimi,
- c. Darbe lehindeki uluslararası konjonktür,
- d. Siyasi iradenin dış politikada önemli değişim gösteren yaklaşımları nedeniyle oluşan dış dinamiklerin dönemsel baskısına açık devletin kalıplaşmış dış politika tercihi ,
- e. Dünyada yaşanan hızlı değişime, devlet yapısının uygun tepki vermemesi,
- f. Siyasi partilerin kendi arasında ve/veya iktidar ile muhalefet arasında uzun süreli ve uzlaşma imkanı olmayan çatışma ortamı, sayılabilir.

Yukarıda söz konusu olan ve Türk siyasi hayatına askeri darbe girişimi olarak giren, 22 Şubat 1962, 21 Mayıs 1963 ve 15 Temmuz 2016 kalkışmalarını, yapısal nedenler yanında, darbe girişimine tetikleyici olarak etki eden diğer dönemsel gerekçeleri de şu şekilde sıralayabiliriz;

- a. Önü alınamayan ekonomik ve mali kriz,

- b. Darbecilerin temsil ettiği irade ile meşru siyasi irade arasında tırmanan anlaşmazlıklar,
- c. Devleti yönetenler hakkındaki yoğun yolsuzluk ve usulsüzlük iddiaları,
- d. Kamuoyunda siyasi iradenin uygulamalarına karşı artan tepkiler,
- e. Darbecilerin siyasi iktidara duyduğu güvensizlik,
- f. Darbe girişimine katılanların kişisel çıkar beklentileri,
- g. Darbe girişiminin üyelerinin birbirine sıkışıkya bağlı örgütlü bir yapı tarafından organize edilmesi,
- h. Artan terör olaylarına hükümetin tedbir getirecek politikalar üretememesi sonucunda, iç çatışmaların giderek iç savaşa dönüşme endişesi, toplumda oluşan tedirginlik, korku, bezginlik ve bıkkınlık sayılabilir.

Bu parametrelerin, EK-A'daki tablo üzerinde, 22 Şubat 1962, 21 Mayıs 1963 ve 15 Temmuz 2016 kalkışmaları ile ilişkisinin mukayeseli bir şekilde incelenmesi halinde, şu sonuçlara ulaşılabilecektir.

- a. Her üç darbe girişiminde de, Türk Silahlı Kuvvetleri rejimin ve devletin kuruluş ilkelerinin esas koruyucusu, kollayıcısı görevini üstlenmeye devam etmektedir. 15 Temmuz 2016 kalkışmasında, darbeci teröristlerin bu misyonu kullanmak suretiyle, diğer nedenleri de birleştirip, nihai hedeflerine ulaşmayı planladıkları anlaşılmaktadır
- b. Halkın Türk Silahlı Kuvvetlerine olan güveni ve desteğinin her dönemde en üst seviyede olması, her üç kalkışmada da görülmektedir. 27 Mayıs 1960 darbesi halkın çoğunluğu tarafından seçilmiş meşru bir yönetime karşı gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, darbeyi yapanlara karşı ordu içerisindeki bir grup tarafından gerçekleştirilen 22 Şubat ve 21 Mayıs darbe girişimleri, kamuoyunda darbecilerin kendi iç mesele olarak görülmüş ve halk tepki vermemiştir. Yine bu geleneksel hale gelmiş tutum, 15 Temmuz 2016 kalkışmasının planlayıcılarına cesaret veren bir etken olarak değerlendirilebilir.
- c. Türk siyasi tarihinde darbelerin yaşanmış olması, özellikle, 22 Şubat ve 21 Mayıs darbe girişimlerinin hemen öncesinde, silahlı kuvvetler içerisindeki bir grup tarafından gerçekleştirilen ve kısa sürede meşruiyet kazanan 27 Mayıs 1960 darbesi, darbenin ulaşılan sonucundan tatmin olmayan diğer bir grup tarafından girişilecek yeni kalkışmalara da zemin hazırlamıştır. Aynı şekilde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasi iktidara yönelttiği suçlamalar ve ikazlar sonucundarejime müdahale kapsamında değerlendirilebilecek 28 Şubat süreci ve e-muhtıraya ilave olarak yaşanan asker-sivil gerginliği

ile sistemin devamlı bir darbe riski taşıdığı izlenimi uyandırmak amacıyla yaratılan Ergenekon ve Balyoz kumpasları, 15 Temmuz 2016 kalkışmasında FETÖ'nün kullandığı önemli argümanlar olmuştur.

d. Türk Silahlı Kuvvetleri, siyasi iktidarların iç ve dış siyasetin belirlenmesinde dikkate aldığı bir güç olarak kabul edilmekle birlikte, özellikle Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminden başlamak üzere, Avrupa Birliği ile uyum sürecinde uygulanan reformlar ve kısmi demokratikleşme ile ordunun siyasetteki etkisinin azalmasına paralel olarak, dış politikada da siyasi iradenin ağırlığı artmaya başlamıştır.²⁹ Daha sonra 2000'li yılların başından itibaren aynı yönde görülen bu dönemsel farklılaşmaya rağmen, zaman zaman güvenlik ve tehdit paranoyasına dayandırılan iç siyasete yönelik yöntemler nedeniyle, ordunun bir aktör olarak ağırlığı hissedilmeye devam etmiştir.

e. Ekonomik ve mali konularda, 1960-1965 dönemi ile kıyaslanmayacak şekilde durumunu düzelten bir Türkiye profiline rağmen, terörle mücadele ve uygulanan dış politikaya bağlı olarak bütçeye yük getiren güvenlik harcamalarının yanında, dış dinamiklerin debaskısı ile, ekonomik ve mali disiplin sonucunda gösterilen gelişme, millet refah olarak yansıtılma imkanı bulamamıştır.

f. Siyasi iktidarların, her üç kalkışma döneminde de, meşruiyetlerini kaybetmesi söz konusu olmadığı gibi, 15 Temmuz 2016 darbe girişimine muhatap olan hükümetin bir yıl önce milletvekili genel seçimlerini kazanarak parlamentoda iktidar için çoğunluğa ulaştığı ve geleneksel muhafazakar oyların siyasi ağırlığını yeniden sağladığı hususu önemlidir.³⁰ Meşruiyetini koruyan ve koruma kararlılığı gösteren güçlü yönetimlerin, yapısal ve tetikleyici nedenlerin sisteme dayattığı bir darbe riski olsa da bu kalkışmaları bastırma imkanı bulunmaktadır. Önemli olan husus, yapısal ve tetikleyici nedenlerin üzerine gidilerek, riskin kendiliğinden ortadan kalkmasının sağlanması ve demokrasinin kurumsallaşmasıdır.

g. Darbe girişimlerinin asıl nedeninin dış güçler olduğu yönündeki kısmen haklı komplo teorileri, tek başına bir anlam ifade etmemekle birlikte, Türk Dış Politikasında her üç dönemde de, özellikle silahlı kuvvetlerin kullanılmasını gerektirecek önemde milli sorunlar bulunması dikkat çekicidir. 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 darbe girişimleri döneminde Kıbrıs'daki 1950'li yıllardan itibaren süregelen çatışmalar³¹ ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi döneminde ise Suriye iç savaşının yol açtığı uluslararası kriz,³²

29Ali Balcı, "Türk Dış Politikası: İlkeler, aktörler, uygulamalar", Etkileşim yayınları, (2003), 186

30Stratejik Analiz ve Düşünme Merkezi SDAM, "1 Kasım 2015 Genel Seçim Analizi", (2015), 14

31 Ulvi Keser, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XII/25 (2012), 222.

32 Merkez Strateji Enstitüsü Rapor 016-A, (2016), 20, online erişim; http://merkezstrateji.com/wp-content/uploads/2016/07/Rapor_016A_FETÖ-Darbe-Girişimi_s4.pdf, (Erişim: 10.01.2017)

Türkiye'nin milli hassasiyet göstererek, kırmızı çizgilerle kesin tavır koyduğu önemli dış dinamikler olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Türk siyasi geçmişinde, demokraside ara dönem, askeri vesayet dönemi ya da darbe süreci olarak anılan, ordunun meşru siyasi iktidarların ülke yönetiminden memnun olmayıp, “ülkenin gidişatını” tehlikeli olarak değerlendirip, devletin kuruluş ilkelerinden sapıldığından endişe duyarak yönetime doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale ettikleri dönemler görülmekle birlikte, bu müdahalelerden hiç birisinin ne gerekçesi, ne de uygulama yöntemi 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin amaç ve hedefleri kadar sapkın, hain ve sinsî olmamıştır.

KAYNAKÇA

Acar, Ayla. “12 Mart (1971) Döneminde Muhafız Bir Dergi: ORTAM”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Sayı 42, (2012), 4

Akıncı, Abdulvahap. “Türkiye’de Askeri Vesayetın Tesisi ve Demokratikleşmeye Olan Etkisi”, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 8, Sayı:1, (2013), 95

Balcı, Ali. “Türk Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar”, Etkileşim Yayınları, (2003), 186

Baydur, Mehmet. “Üniformalı Demokrasi”, Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 17, Eylül-Ekim (1997), 309

Belkin, Aaron Belkin and Schofer, Evan. “Toward a Structural Understanding of Coup Risk”, Journal of Conflict Resolution, Vol. 47 No. 5, October (2003), 598

Besong, Valery. “Coup d’etats in Africa: The Emergence, Prevalence and Eradication”, Stanford University Publications, Summer (2005), 2-3, online erişim: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:3K8z-__SMCgJ:https://web.stanford.edu/class/e297a/Coup%2520d’esats%2520in%2520Africa%2520-The%2520Emergence,%2520Prevalence%2520and%2520Eradication.doc+&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr&client=safari, (Erişim: 22.10.2016)

Boztaş, Asena. “Türk Demokrasisine Müdahaleler”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt/Volume: 9 Sayı: 19, (2012), 65-73

Cem, İsmail. “Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi”, Can Yayınları, İstanbul, (1998), 178-179

Demirel, Tanel, “12 Eylül’e Doğru Ordu ve Demokrasi”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 56-4, 47

Dursun, Davut. “Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler”, Muhafazakâr Düşünce, Yıl 1, Sayı 3, Kış (2005), 176

Dursun, Davut. “Türkiye’de Yönetim Geleneği”, İlke Yayıncılık, Hamza Al (der.), İstanbul, (1998), 210

Erdem, Fazıl Hüsnü. “Liberal-Demokratik Kuram Bağlamında Sivil-Asker İlişkileri”, 1, http://www.ozgurtoplumundegerleri.com/res/Fazil_Husnu_Erdem_Liberal_Demokratik_Kuram_Baglaminda_Sivil_Asker_Iliskileri.pdf, (Erişim: 12.11.2016)

Gökmen, Özgür. “28 Şubat Bir Batılılaşma Restorasyonu mu?”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, Cilt 3, İletişim yayınları, İstanbul (2002), 347-350

Heper, Metin. “Türkiye’de Devlet Geleneği”, (çev. Nalan Soyarık), *Doğu Batı Yayınları*, (2006), 101

Heywood, Andrew. *Siyaset, Adres Yayınları*, Ankara (2014), 488

Hirei, Taeko. “Causes and Triggers of Coups d’état: An Event History Analysis”, *Politics & Policy*, February (2013), 56

Keser, Ulvi. “Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/25 (2012), 222.

Kılıçbay, A. Mehmet. “Atatürkçülük ya da Türk Aydınlanması”, Ersin Kalaycıoğlu; Ali Yaşar Sarıbay (der.), *Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim içinde*, Der Yayınları, İstanbul, (1994), 210.

Merkez Strateji Enstitüsü Rapor 016-A, (2016), 20, online erişim; http://merkezstrateji.com/wp-content/uploads/2016/07/Rapor_016A_FETÖ-Darbe-Girişimi_s4.pdf, (Erişim: 10.01.2017)

Serenli, Abdullah. *Türkiye’de Ordu Siyaset İlişkileri*, İstanbul Statejik Düşünce ve Araştırma Merkezi İSDAM Ocak (2014), online erişim; http://www.isdam.org.tr/img/20140305__9755670428.pdf, 11, (Erişim: 10.08.2016)

Sözer, Ercan. “Askeri Darbeler ve Toplumsal Etkileri; 1960, 1971, 1980”, *Nisan* (2010), 2, <http://library.atilim.edu.tr/bulten/sayilar/2010-04/makale2.html>, (Erişim: 10.11.2016)

Stratejik Analiz ve Düşünme Merkezi SDAM, “1 Kasım 2015 Genel Seçim Analizi”, Kasım 2015, 14

Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanun ve Yönetmeliği, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf>, (Erişim: 06.03.2016)

“Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, Kasım (2012), 1340

Vaner, Semih. “Ordu”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Bölüm 8, *Bilim Dizisi*, 255-256

Varol, O. Ozan. “The democratic coup d’état”, *Harvard international law journal*, Vol. 53 Num.2, Summer (2012), 295-297